

Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών

Παύλος Κάβουρας,
*Καθηγητής Τμ. Μουσικών Σπουδών,
Διευθ. Εργ. Εθνομουσικολογίας & Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας, ΕΚΠΑ*
Μαρία Πεσλή, *υπ. διδάκτωρ
Τμ. Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο.*
Νίκος Πουλάκης, *διδάκτωρ
Τμ. Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ*
Κλεοπάτρα Γιούσεφ, *υπ. διδάκτορας
Τμ. Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών, Παν. Μακεδονίας.*
Έλλη Κωστελέτου, *υπ. διδάκτωρ
Τμ. Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ*

Περίληψη

Οι «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» είναι αποτέλεσμα συνεργασίας μεταναστών και Ελλήνων. Πρόκειται για 20 ταινίες μικρού μήκους οι οποίες μεταφέρουν την καθημερινότητα του μετανάστη που διαμένει στην Ελλάδα με τρόπο που συνδυάζει την εμπειρία και την αντίληψη τόσο των μεταναστών όσο και των Ελλήνων. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία του συμμετοχικού βίντεο, μετανάστες και Έλληνες συνέβαλαν ενεργά στη διαμόρφωση του έργου σε όλα τα επίπεδα της παραγωγής του. Μετά από εκπαίδευση στη χρήση σύγχρονων οπτικοακουστικών μέσων καταγραφής και στη θεωρία της κινηματογραφικής αφήγησης, με έμφαση στις ιστορίες ζωής και στο ντοκιμαντέρ παρατήρησης, 20 μετανάστες και 20 Έλληνες δουλεύοντας σε ζεύγη (ένας μετανάστης μαζί με έναν Έλληνα) κινηματογράφησαν τις ιστορίες ζωής ομάδων μεταναστών (Αιγύπτιοι στη Θεσσαλονίκη, Αλβανοί στην Κρήτη, Ινδοί στην Αττική, Νιγηριανοί και Ουκρανοί στην Αθήνα). Οι κινηματογραφικές αφηγήσεις εστιάζονται σε 4 βασικές θεματικές της καθημερινότητας (οικογένεια, εργασία, τέχνη και την ιδέα «εδώ και εκεί»). Τα έργα δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του Ετήσιου Προγράμματος 2011 – Δράση 1.4/11 – Έργο 1.4.β/11 – «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών», με συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών (75%) και από εθνικούς πόρους (25%) που πραγματοποίησε το Εργαστήριο Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με επιστημονικό υπεύθυνο τον Καθηγητή Παύλο Κάβουρα.

Λέξεις-κλειδιά: συμμετοχικό βίντεο, μετανάστες, ένταξη, βίντεο-ιστορία, ιστορίες ζωής, διαπολιτισμικότητα

Video life stories of migrants

Pavlos Kavouras, *Professor Dept. Music Studies,
National & Kapodistrian Univ. of Athens,
Dir. Ethnomusicology & Cultural Anthropology Lab.*
Maria Pesli, *Ph.D. c. Communications & Media Dept.,
Panteion University*

Nikos Poulakis, *Ph.D. Dept. Music Studies,
National & Kapodistrian Univ. of Athens*

Kleopatra Yusef, *Ph.D. c. Dept. Balkan, Slavic & Oriental Studies,
Univ. of Macedonia*

Elli Kosteletou, *Ph.D. c. Dept. Music Studies,
National & Kapodistrian Univ. of Athens*

Abstract

In this session we will present our work “Video-stories of the life of immigrants”, which is realized by the Ethnomusicology and Cultural Anthropology Laboratory of the National and Kapodistrian University of Athens (Action 1.4/2011, Work 1.4b/11, Yearly Program 2011, European Fund for the integration of third country nationals). As part of this work we have created 20 short films presenting the everyday life of immigrants in modern Greece. The short-films were shot by Greeks and immigrants, and are life narratives of different persons of the Egyptian, Nigerian, Albanian, Ukrainian and Indian communities in Greece.

In particular, all films deal with the following issues in their communities: a) family, b) employment, c) art (music, dance, theater etc.) and d) “Here and there” (the perception of the relations between the societies of origin and societies of integration).

Our work is based on the methodology of participatory video. It is a collective work, made from members of a group or a community, who film their own audiovisual work and become themselves directors and observers of themselves and their community. Unlike the conventional learning of a technical skill and its implementation, where the interest revolves around the training program and the excellence of the learners, here the target is shifted in the process of the action itself, putting emphasis on the active and equal participation of all members of the group with the aim to empower it. The scenarios of the life stories, which are selected and planned by the learners themselves, rely either on the approach of observational documentary or on semi-structured interviews.

The importance of the project for the Greek and, more broadly, the Mediterranean region is multifaceted, because: a) it shows the dynamics of intercultural exchange through memories and life stories, b) it highlights the 'moving' cultural identities of immigrants with the use of common artistic expression and c) it contributes to a new perception of social integration with an emphasis on joint training and the creative use of audiovisual art.

Keywords: participative video, migrants, integration, video-story, life stories, interculturalism

Εισαγωγή

Το έργο «Βιντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε από το Εργαστήριο Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Δράση 1.4/2011, Έργο 1.4.β/11, Ετήσιο Πρόγραμμα 2011, Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών). Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκαν 20 ταινίες μικρού μήκους, οι οποίες προβάλλουν την καθημερινότητα των μεταναστών στη σύγχρονη Ελλάδα. Οι ταινίες κινηματογραφήθηκαν από κοινού από Έλληνες και μετανάστες και παρουσιάζουν ιστορίες ζωής (life narratives) των Αιγυπτίων, των Αλβανών, των Ινδών, των Νιγηριανών και των Ουκρανών που διαμένουν στην Ελλάδα. Ειδικότερα, πραγματεύονται τα ακόλουθα θέματα σε όλες τις ομάδες μεταναστών: α) εργασία, β) οικογένεια, γ) τέχνη (μουσική, χορός, θέατρο κ.λπ.) και δ) «εδώ και εκεί» (η αντίληψη της σχέσης μεταξύ κοινωνίας προέλευσης και κοινωνίας ένταξης).

Το έργο στοχεύει στην ανάδειξη τόσο του βιωματικού όσο και του αφηγηματικού στοιχείου των εμπειριών συγκεκριμένων ομάδων μεταναστών στην ελληνική επικράτεια. Η βιωματική διάσταση της εμπειρίας περιστρέφεται γύρω από την έννοια «ξενιτιά», όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από, και απέναντι στην σύγχρονη ελληνική καθημερινότητα. Οι μετανάστες-αφηγητές συγχωνεύουν δημιουργικά τις πολιτισμικές αντιλήψεις της ιδιαίτερης πατρίδας τους με τις ιδέες, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του «ξένου» που αγωνίζεται άλλοτε απλά να επιβιώσει και άλλοτε να επιτύχει οικονομικές και κοινωνικές διακρίσεις στη χώρα υποδοχής. Η σημασία του έργου για την ελληνική και, ευρύτερα, τη μεσογειακή περιφέρεια είναι πολύπλευρη, καθώς: α) αναδεικνύει τη δυναμική των διαπολιτισμικών ανταλλαγών μέσα από μνήμες και ιστορίες ζωής, β) προβάλλει τη ρευστότητα της πολιτισμικής ταυτότητας του μετανάστη με τη βοήθεια μίας κοινής καλλιτεχνικής έκφρασης και γ) συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας νέας αντίληψης για την κοινωνική ενσωμάτωση με έμφαση στην από κοινού εκπαίδευση και τη δημιουργική χρήση οπτικοακουστικών μορφών τέχνης.

Αποτελεί κοινό τόπο για τις κοινωνικές επιστήμες που ασχολούνται με την προφορικότητα ότι κάθε αφήγηση είναι μία νέα πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, η αφήγηση δεν μεταφέρει απλά το βίωμα αλλά το μεταπλάθει. Οι αφηγήσεις ζωής των μεταναστών –και μέσα από αυτές η δημιουργία των βιντεο-ιστοριών ζωής– εκφράζουν τον διάλογο των μεταναστών με την ελληνική κοινωνία και με τις κοινωνίες από όπου προέρχονται. Δεν είναι πολυτέλεια να αναζητήσει κανείς –και αυτό επιδιώχθηκε και έγινε, όπου ήταν δυνατό– τις αναστοχαστικές, δηλαδή πνευματικές, διαστάσεις του λόγου των μεταναστών. Πρόκειται για μοναδικές στιγμές όπου το βιωματικό

στοιχείο διαπλέκεται αρμονικά με το αφηγηματικό και υπογραμμίζει με απλό καλλιτεχνικά τρόπο τη βαθύτερη συνειδησιακή κατάσταση των ομιλητών.

Καθώς η κυρίαρχη λεκτική γλώσσα (verbal discourse) της κοινωνίας υποδοχής δημιουργεί εκ των πραγμάτων εμπόδια στην απρόσκοπτη λειτουργία της ως κοινού αντιληπτικού και εκφραστικού οργάνου για τους μετανάστες, η λογική της χρήσης ενός οπτικοακουστικού μέσου, όπως είναι το βίντεο, είχε πολλαπλή σημασία για το έργο. Το βίντεο είναι μια «γλώσσα» οικουμενικής ισχύος, καθώς η εικόνα και ο ήχος του συγκεκριμένου μέσου επιτρέπουν τη διαχείριση οπτικών και ακουστικών μορφωμάτων από τους ίδιους τους χρήστες. Η κάμερα στα χέρια του μετανάστη έγινε, στο πλαίσιο του έργου, προέκταση των αντιληπτικών και εκφραστικών του δυνατοτήτων. Αυτό επιτεύχθηκε με την εκπαίδευση των μεταναστών μαζί με ισάριθμους, ελληνικής καταγωγής, συμμετέχοντες στη χρήση σύγχρονων οπτικοακουστικών εργαλείων καταγραφής.

Η ιδιαιτερότητα του έργου έγκειται στην ανάδειξη του βιώματος της ξενιτιάς ως πραγματικότητας που αντιλαμβάνεται βαθιά –λόγω της ιστορίας της και του πολιτισμού της– η ελληνική κοινωνία. Οπότε, η αναφορά στις εμπειρίες της ξενιτιάς ενισχύει τη ρητορική δύναμη των ιστοριών ζωής, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται με ομαλό τρόπο και ιδιαίτερη ένταση ο επιθυμητός στόχος της ένταξης, η οποία αποτελεί δομικό στοιχείο του έργου. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα των βιντεο-ιστοριών ζωής είναι ότι ο κινηματογραφικός σχεδιασμός και η κινηματογραφική εκτέλεση των «σεναρίων» είναι αποκλειστικά έργο συνεργασίας των μεταναστών με τους συμμετέχοντες γηγενείς. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι ίδιοι οι κινηματογραφιστές –χωρίς να παραλείψουν να αναφερθούν στις δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην ελληνική ξενιτιά– ανέδειξαν τις θετικές πλευρές της παρουσίας τους μέσα στην ελληνική κοινωνία.

Άλλο βασικό στοιχείο του έργου αποτελεί το γεγονός ότι προτιμήθηκε η ουσιαστική –και όχι ρομαντική– προσέγγιση των μεγαλύτερων κοινοτήτων μεταναστών στην Ελλάδα, σε αντιδιαστολή με μία εφαρμογή σαρωτικού τύπου, η οποία δεν θα ήταν δυνατό να καλύψει τις ανάγκες της δράσης για ένταξη των μεταναστών και προαγωγή της διαπολιτισμικότητας. Όπως φαίνεται από τους τίτλους των θεματικών των ταινιών (εργασία, οικογένεια, τέχνη, «εδώ κι εκεί»), η επιλογή αφορά κάθε μεταναστευτική ομάδα ως αυτόνομη περίπτωση, επιτρέπει όμως παράλληλα και τη διαμόρφωση μίας σύνθετης εφαρμογής που συνδυάζει την ετερότητα με την ενοποίηση, υλοποιώντας τον στόχο της ενταξιακής πολιτικής, αλλά με σεβασμό στην πολιτισμική διαφορετικότητα.

Τη συνολική επιστημονική εποπτεία του έργου είχε ο Καθηγητής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών και Διευθυντής του Εργαστηρίου Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Παύλος Κάβουρας. Στην

επιστημονική ομάδα συμμετείχαν επίσης ο Κωστής Δάλλας, Επίκουρος Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου, η σκηνοθέτιδα συμμετοχικού βίντεο Μαρία Πεσλή και ο Νίκος Πουλάκης, διδάκτορας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η εφαρμογή της κινηματογράφησης των βίντεο-ιστοριών ζωής πραγματοποιήθηκε με τη συμβολή 5 συντονιστών-εμπυχωτών με ειδική εμπειρία στις μεταναστευτικές κοινότητες των Αιγυπτίων, των Αλβανών, των Ινδών, των Νιγηριανών και των Ουκρανών. Η Κλεοπάτρα Γιούσεφ, υποψήφια διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ήταν αρμόδια για την ομάδα των Αιγυπτίων και Ελλήνων της Θεσσαλονίκης· ο Ευάγγελος Τζούκας, διδάκτορας του Παντείου Πανεπιστημίου, συντόνισε τους εκπαιδευόμενους, Έλληνες και Αλβανούς, που συμμετείχαν στην ομάδα της Κρήτης· ο Γιάννης Τσεκούρας, υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Illinois at Urbana-Champaign, οργάνωσε την ομάδα των Ινδών και των Ελλήνων στην ευρύτερη περιφέρεια της Αττικής· η Νατάσα Χαντά-Μάρτιν, φοιτήτρια στο διεθνές πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Choreo-Mundus, ήταν υπεύθυνη για την ομάδα των Νιγηριανών και, τέλος, η Αγγελική Στύλα, υποψήφια διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγκρότησε την ομάδα κινηματογράφησης των ιστοριών-ζωής των Ουκρανών μεταναστών.

Οι συντονιστές-εμπυχωτές αποτελούν τα πρόσωπα-κλειδιά για τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων των μεταναστών στο έργο, καθώς συνδέονται με τους μετανάστες είτε άμεσα, ως μέλη της κοινότητας αναφοράς, είτε ως ερευνητές που έχουν ασχοληθεί επί μακρόν με τις συγκεκριμένες ομάδες. Οι επιστήμονες αυτοί φροντίζουν για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος αποδοχής και κατανόησης αμφοτέρων των εμπλεκομένων (Ελλήνων και μεταναστών), διαμέσου μίας οργανωμένης αλλά μη-κατευθυντικής διαδικασίας, διευκολύνοντας τους συμμετέχοντες να επεξεργαστούν τις δυσκολίες που εμφανίζονται, να αναπτύξουν δεξιότητες και στρατηγικές σχετικά με το αντικείμενο της εφαρμογής και να πειραματιστούν με νέες δυνατότητες των οπτικοακουστικών μέσων καταγραφής της πραγματικότητας.

Για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των βίντεο-ιστοριών ζωής εκπαιδεύτηκαν και εργάστηκαν από κοινού οι ακόλουθοι συμμετέχοντες, γηγενείς και μετανάστες, σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας: Mahmoud Al Hossary, Alexandros Yousef, Manal Gaber, Ali Hasan, Νίκος Ζώγρας, Γιώργος Καμπούρης, Σοφία Μαυρίδου, Αδαμαντία Ξηρίδου, Klarita Selmani, Daniel Ismaili, Enkeled (Κώστας) Xibraka, Άννα-Μαρία (Gerana) Vila, Ροδάνθη Αγγουράκη, Ειρήνη Μιχαλίτση, Κατερίνα Θεργιάκη, Γιώργος Τζουλιανός, Baljit Kaur, Assos Mukesh Dhir, Kashmir Singh, Tanveer Uddin Khan, Έλλη Κωστελέτου, Νικολέττα Γεωργακοπούλου, Αναστασία Κανακάρη, Αγαμέμνων Τράστας, Temitope Abosedo Babatunde, Busayo Ijalade, Joshua Oladele, Racheal Ashamu, Ευανθία Πατσιαούρα, Ελευθερία Σταμάτη,

Γιάννης Βουρλιωτάκης, Ευσταθία Ντρούβα, Iulia Saenko, Alla Lobach, Marina Plutenko, Olena Gurina, Φανή Γεβετζή, Ηλίας Δουμπάκης, Κατερίνα Φατούρου και Αντώνης Χαντζής. Το τελικό μοντάζ των βιντεο-ιστοριών έγινε από τον Κωνσταντίνο Πασχάλη με τη βοήθεια της επιστημονικής ομάδας του έργου.

Σημαντικό τμήμα του ευρύτερου προγράμματος υπήρξαν οι δράσεις επικοινωνίας, πληροφόρησης και ενημέρωσης, οι οποίες συνέβαλαν αποτελεσματικά στη δημοσιοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων του έργου, όπως η δημιουργία ιστοσελίδας (www.videolifestories.org), εντύπων και προωθητικού υλικού, η συμμετοχή των ταινιών σε ελληνικά και διεθνή φεστιβάλ και η τηλεοπτική προβολή τους, οι ειδικές παρουσιάσεις του έργου σε επιλεγμένες πόλεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, η προώθηση του ψηφιακού δίσκου με τις 20 ταινίες του έργου σε ποικίλους φορείς και ιδρύματα, η υποστήριξη του κινηματογραφικού προϊόντος στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα, η περαιτέρω χρήση των ταινιών για επιστημονικούς, εκπαιδευτικούς και επιμορφωτικούς σκοπούς.

Όπως όλες οι συνεργατικές διαδικασίες, έτσι και οι «Βιντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» δεν ήταν μία εύκολη εφαρμογή. Τα προβλήματα της γλώσσας και της επικοινωνίας, του εντοπισμού κατάλληλου χώρου για τα εργαστήρια και το ζήτημα της άμεσης εύρεσης των προσώπων από τις κοινότητες που θα μιλούσαν και θα δεχόντουσαν να κινηματογραφηθούν οι ιστορίες-ζωής τους ξεπεράστηκαν με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο. Όλοι οι συμμετέχοντες, Έλληνες και μετανάστες, διαπίστωσαν τελικά ότι μόνο μέσα από τη διαδικασία της διαπολιτισμικής επαφής είναι δυνατή η ένταξη, η συνύπαρξη. Το έργο προσφέρει 20 ταινίες μικρής διάρκειας σε διαφορετικά θέματα, ιδωμένες μέσα από τη ματιά των μεταναστών σε συνεργασία με Έλληνες. Από την άποψη αυτή, συνεισφέρει τόσο στην αποδόμηση των σχετικών στερεότυπων όσο και στην ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών, καθώς η τελευταία δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ως μονόδρομη πρακτική. Η ένταξη των μεταναστών είναι απαραίτητο να γίνει με προτεραιότητα στις δικές τους ανάγκες, στις δικές τους αυτοπαρουσιάσεις και στους δικούς τους αυτοκαθορισμούς. Με αυτόν τον τρόπο ικανοποιείται ένα σημαντικό κριτήριο των ενταξιακών προγραμμάτων: η αμφίπλευρη πρακτική πολιτικής και κοινωνικής ένταξης που αφορά ταυτόχρονα και από κοινού στους γηγενείς και στους μετανάστες.

Μεθοδολογία

Το βασικό μεθοδολογικό πλαίσιο εφαρμογής του έργου περιλάμβανε τις εξής διαστάσεις:

- α) τη γνωριμία με την πολιτισμική ταυτότητα των υπηκόων τρίτων χωρών,
- β) την ανάπτυξη δυναμικού ομαδικού συμμετοχικού πνεύματος μεταξύ Ελλήνων πολιτών και μεταναστών,
- γ) την απόκτηση δεξιοτήτων και την ισότιμη συμμετοχή σε έργο με κοινό σκοπό,
- δ) την κοινή δημιουργική έκφραση και δράση,
- ε) την ανάληψη κοινών πρωτοβουλιών και αποφάσεων,
- στ) τον διαπολιτισμικό διάλογο, την ανταλλαγή ιδεών και πολιτισμικών αξιών και την ανάπτυξη διαπολιτισμικής συνείδησης και
- ζ) την προβολή του κοινού έργου ως πολιτιστικού αγαθού που ανήκει σε όλους και εκφράζει όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως εθνικότητας.

Οι «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» στηρίχθηκαν στη μεθοδολογία του συμμετοχικού βίντεο (participatory video). Πρόκειται για μία συλλογική δημιουργία που πραγματοποιείται από τα μέλη μίας ομάδας ή κοινότητας, τα οποία κινηματογραφούν το δικό τους οπτικοακουστικό έργο και γίνονται οι ίδιοι σκηνοθέτες και παρατηρητές των εαυτών τους και της κοινότητάς τους. Τα σενάρια των αφηγήσεων ζωής αποφασίζονται και σχεδιάζονται από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους και βασίζονται είτε στην προσέγγιση του ντοκιμαντέρ παρατήρησης είτε σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις.

Στο έργο «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» επιλέχθηκε η πρακτική του συμμετοχικού βίντεο (participatory video), το οποίο υπερτερεί σαφώς μίας σαρωτικής τεχνικής κατάρτισης και συμβατικής παραγωγής ενός οπτικοακουστικού έργου, γιατί:

- α) είναι συνεργατική διαδικασία,
- β) αποσαφηνίζει τους στόχους της δράσης, του οπτικοακουστικού έργου και της κοινότητας,
- γ) ενθαρρύνει την άμεση και χωρίς ιεραρχία επικοινωνία μεταξύ όλων των συμμετεχόντων (εκπαιδευτών, βίντεοληπτών και συντονιστών-εμπυχωτών),
- δ) ενεργοποιεί ανεξαιρέτως όλους τους συμμετέχοντες,
- ε) είναι ευέλικτο και ευπροσάρμοστο στη δυναμική της κοινότητας,
- στ) είναι αναστοχαστικό και αυτοαναφορικό,
- ζ) είναι προσβάσιμο, συνδέοντας γρηγορότερα και ευκολότερα τους συμμετέχοντες με το αντικείμενο του βίντεο και της αφήγησης ζωής,
- η) αναπτύσσει την αίσθηση προσωπικής έκφρασης παράλληλα με τη συλλογική ευθύνη,
- θ) αναφέρεται σε και συνδέεται με δομές εκτός του παραγόμενου έργου,
- ι) ενδυναμώνει την κοινότητα και τις μεταξύ των μελών της σχέσεις,

ια) διαμορφώνει κριτική σκέψη μέσα από την κοινή βιωματική δημιουργία και ιβ) παράγει νέα καλλιτεχνικά μορφώματα και νέα γνώση.

Το συμμετοχικό βίντεο είναι ένα συλλογικό έργο που πραγματοποιείται από τα μέλη μίας ομάδας ή κοινότητας, τα οποία δημιουργούν το δικό τους οπτικοακουστικό έργο και γίνονται οι ίδιοι σκηνοθέτες και παρατηρητές των εαυτών τους, στο πλαίσιο μίας αυτοαναφορικής σχέσης με το μέσο καταγραφής. Ο αναστοχασμός (reflection) πάνω στην προσωπική και συλλογική ταυτότητα, μαζί με την ενεργοποίηση ολόκληρης της κοινότητας μέσα από την διαδικασία δημιουργίας του έργου, αποτελούν συστατικά μέρη της δημιουργικής διαδικασίας. Η ομάδα ή κοινότητα μπορεί να είναι ομοιογενούς σύστασης ή να αποτελείται από ετερόκλητα μέλη. Οι συμμετέχοντες καλούνται να καταγράψουν ένα γεγονός που συνέβη στην κοινότητά τους ή μία κατάσταση που τους αφορά και επιθυμούν να την εκφράσουν συλλογικά ή ακόμη και να παρουσιάσουν μία αυτο-βιογραφική καταγραφή της ιστορίας τους (life narrative / autobiography).

Σε αντίθεση με τη συμβατική εκμάθηση μίας τεχνικής δεξιότητας και σαρωτικής εφαρμογής της, όπου το ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από το πρόγραμμα κατάρτισης και την αριστεία των εκπαιδευόμενων, εδώ ο στόχος μετατοπίζεται στην ίδια τη διαδικασία της δράσης με έμφαση στην ενεργή και ισότιμη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας και στόχο την ενδυνάμωσή της, ενώ απώτερος σκοπός είναι η αυτο-συνείδηση (self-consciousness) για τη βελτίωση της προσωπικής αλλά και της συλλογικής ζωής μέσα στην κοινότητα. Ενσωματώνοντας ποικίλες τεχνικές που χρησιμοποιούνται στη συμμετοχική έρευνα δράσης (participatory action research), τη συμμετοχική δράση εκμάθησης (participatory learning action), καθώς και τη συμμετοχική εκτίμηση αγροτικής ανάπτυξης (participatory rural appraisal), το συμμετοχικό βίντεο δοκιμάστηκε με επιτυχία για πέντε περίπου δεκαετίες σε μία σειρά από έργα με ποικίλες πτυχές και στόχους γύρω από το δίπτυχο «ενδυνάμωση κοινωνικών ομάδων και κοινωνική ένταξη των μελών τους». Για τον λόγο αυτό αποτελεί πρωταρχικό εργαλείο στα αναπτυξιακά και ενταξιακά προγράμματα πολλών φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών ιδρυμάτων, μη κυβερνητικών οργανώσεων και διεθνών οργανισμών, όπως μεταξύ άλλων των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme) και της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank Group). Λόγω της ιδιαίτερης δυναμικής του και της συμβολής του στη δημιουργική έκφραση συνδέεται με την παράδοση της κοινοτιστικής τέχνης (community art) και εφαρμόζεται συχνά στα εκπαιδευτικά προγράμματα καθιερωμένων χώρων καλλιτεχνικής δράσης.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η ουσιαστική διαφορά του συμμετοχικού βίντεο από το απλό ντοκιμαντέρ που είναι η διαδικασία παραγωγής. Το συμμετοχικό βίντεο αποτελεί μία μορφή φιλμ που απαιτεί τη συμμετοχή μίας ομάδας τόσο στη λήψη αποφάσεων όσο και στην εκτέλεση του έργου. Ειδικότερα, η μεθοδολογία του συμμετοχικού βίντεο ακολουθεί σχηματικά

την κυκλικότητα της συμμετοχικής έρευνας δράσης και του σχεδιασμού συμμετοχικής εκμάθησης και ενεργού αντιμετώπισης προγραμμάτων για κοινωνικές ομάδες: α) συμμετοχική προετοιμασία δράσης, β) συμμετοχική εμπειρία, γ) επεξεργασία της εμπειρίας από την ομάδα, δ) αξιολόγηση και συλλογικός αναστοχασμός, ε) νέα γνώση και αποφάσεις για νέες δράσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μία σπειροειδή κλίμακα εξέλιξης, καθώς ένα ολοκληρωμένο έργο –στο οποίο η ομάδα αντιμετωπίζεται ως ενεργός συντελεστής διαμόρφωσης του περιεχομένου του– ενδέχεται να οδηγήσει σε περαιτέρω δράσεις. Στην περίπτωση του συμμετοχικού βίντεο η δυναμική αυτή μεταφέρει τους 5 βασικούς άξονες-στάδια δημιουργίας ενός συλλογικού έργου: α) βιωματικές ασκήσεις για άμεση εκμάθηση του βίντεο, β) ασκήσεις έκφρασης και ανάλυσης θεμάτων, γ) δημιουργία βίντεο από την ομάδα, δ) προβολές υλικού και αναστοχασμός πάνω σε αυτό και ε) μοντάζ και συζητήσεις αξιολόγησης της δράσης.

Τα ανωτέρω στάδια και οι επιμέρους εργασίες περιγράφουν συνοπτικά τη μεθοδολογική προσέγγιση ενός τυπικού έργου συμμετοχικού βίντεο. Στην πραγματικότητα δεν επιβάλλεται να τηρηθεί συγκεκριμένη χρονική ή δομική ακολουθία, γιατί κάθε φορά η δυναμική της ομάδας είναι αυτή που καθορίζει την ίδια την εξέλιξη των δράσεων. Στο έργο «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» ο πυρήνας δράσεων κάθε ομάδας οργανώθηκε γύρω από δύο βασικούς άξονες: α) τη διεξαγωγή των εργαστηρίων εκμάθησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων και β) την επιτόπια κινηματογράφηση. Κατά τη διεξαγωγή των εργαστηρίων, οι ενότητες δράσεων επικεντρώθηκαν σε 3 επιμέρους στόχους: α) στην εξοικείωση των συμμετεχόντων με την τέχνη και την τεχνική της αφήγησης και του ντοκιμαντέρ, β) στην εκμάθηση του οπτικοακουστικού εξοπλισμού και γ) στην ανάπτυξη των θεματικών μέσα από τη συμμετοχική δράση των εμπλεκόμενων. Ο βιωματικός χαρακτήρας των εργαστηρίων με τις συμμετοχικές ασκήσεις και τη διάδραση των συμμετεχόντων υπήρξε κεντρική επιλογή για την ολοκλήρωση όχι μόνο της εκπαιδευτικής διαδικασίας αλλά και της έρευνας και της κινηματογράφησης. Τα εργαστήρια οργανώθηκαν σε 5 στάδια όπως περιγράφονται παρακάτω και, ανάλογα με την ομάδα Ελλήνων και μεταναστών (Αιγύπτιοι, Αλβανοί, Νιγηριανοί, Ινδοί και Ουκρανοί) που εμπλέκονταν στη διαδικασία, οι δράσεις διαφοροποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό τόσο ως προς τη δομή όσο και ως προς τη σειρά εφαρμογής τους.

Στο πρώτο στάδιο έγινε η επαφή με την ομάδα και η βασική εκπαίδευσή της. Το στάδιο αυτό ξεκίνησε με τη γνωριμία των μελών μεταξύ τους μέσω βιωματικών ασκήσεων. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε ο σκοπός του έργου και αποσαφηνίστηκαν οι στόχοι του. Παράλληλα, όλοι οι συμμετέχοντες ήρθαν σε άμεση επαφή με τον εξοπλισμό (κάμερες, μικρόφωνα κ.λπ.), εφαρμόζοντας ασκήσεις λειτουργίας του και δοκιμάζοντας απλές λήψεις για να εξοικειωθούν με το μέσο και να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση για την απαιτούμενη τεχνική

γνώση. Η σημασία της διαδικασίας των εργαστηρίων συζητήθηκε από όλη την ομάδα, η οποία συναίνεσε και στη βιντεοσκόπησή της.

Στο δεύτερο στάδιο οι ασκήσεις εστιάστηκαν στην ανάπτυξη των 4 βασικών θεματικών («εργασία», «οικογένεια», «τέχνη» και «εδώ και εκεί»). Με τη χρήση λέξεων-κλειδιά και με οδηγό τη συνειρμική σκέψη, η ομάδα κλήθηκε να εκφράσει τις απόψεις της και να καταγράψει στοιχειωδώς τις ιδέες της σε μία πρώτη διερεύνηση των θεματικών, προκειμένου –αμέσως μετά– να τις αναπτύξει στη μορφή ενός δομημένου κειμένου (σενάριο). Παράλληλα, οι συλλογικές ασκήσεις επέτρεψαν την περαιτέρω ανταλλαγή απόψεων και την επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας, ενώ οι ασκήσεις απλής καταγραφής με την κάμερα (σε μορφή συνέντευξης ανά ζεύγη) βοήθησαν στην εξοικείωση των εκπαιδευόμενων με τις τεχνικές της ημι-δομημένης συνέντευξης (semi-structured interview).

Στο τρίτο στάδιο ολοκληρώθηκε η εκμάθηση στη χρήση του εξοπλισμού και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων στα βασικά στοιχεία της αφηγηματικής και οπτικοακουστικής γλώσσας (μεγέθη κάδρων, θέσεις και κινήσεις κάμερας κ.λπ.). Ταυτόχρονα, έγινε ο διαχωρισμός της ομάδας σε ζεύγη ανάλογα με τις προτιμήσεις των μελών της σε συγκεκριμένες θεματικές. Κάθε ζεύγος συμμετεχόντων (μετανάστης-γηγενής) αποφάσιζε αν η προσέγγισή του θα στηριζόταν στο ντοκιμαντέρ παρατήρησης ή σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Σιγά-σιγά η έρευνά τους ξεκινούσε, συντάσσοντας τα πρώτα ερωτηματολόγια για τις αφηγήσεις ζωής και αναζητώντας τους συνομιλητές και τους χώρους λήψης των έργων. Η προετοιμασία των γυρισμάτων και η καλύτερη οργάνωσή τους αποτέλεσε συχνά την κορύφωση της αγωνίας και του δημιουργικού άγχους της ομάδας.

Το τέταρτο στάδιο, ιδιαίτερα σημαντικό στο έργο «Βιντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών», αφορούσε στην προβολή των λήψεων, των ασκήσεων και των πλάνων των επιμέρους θεματικών, την οποία παρακολουθούσαν όλα τα μέλη της ομάδας. Οι προβολές, εν γένει, δρουν ως καθρέφτης ο οποίος όχι μόνο αντανakλά το βλέμμα και την οπτική της ομάδας, αλλά –σε ένα βαθύτερο επίπεδο και μέσα από τη συζήτηση που αναπτύσσεται– δύναται να εξωτερικεύσει τη συνοχή της ομάδας και τις πολιτισμικές δομές που διαμορφώνουν το κοινωνικό της πρόσωπο. Με τον τρόπο αυτό, η ομάδα αναγνωρίζει και κατανοεί τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του μέσου και το παραγόμενο έργο τοποθετείται στην πραγματική του διάσταση. Επιπλέον, η προβολή άλλων συμμετοχικών βίντεο και ντοκιμαντέρ σε όλη τη διάρκεια των εργαστηρίων αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και συζήτησης.

Στο τελικό στάδιο που ολοκληρώθηκε με την κινηματογράφηση και το μοντάζ, η ομάδα κλήθηκε να εφαρμόσει όλα όσα έμαθε και να μεταφέρει σε εικαστική γλώσσα τις αφηρημένες έννοιες και τις αλήθειες που προέκυψαν στο στάδιο της έρευνας και της προετοιμασίας των γυρισμάτων. Το βασικό χαρακτηριστικό αυτού του σταδίου ήταν η αναθεώρηση των αρχικών ιδεών

και ο επαναπροσδιορισμός του έργου μέσα από το πρίσμα της άμεσης εμπειρίας και επαφής με τους πραγματικούς χώρους και τους συνομιλητές. Αρκετές από τις νέες κατευθύνσεις που ανέπτυξαν τελικά τα ζευγάρια βιντεοσκόπησης προέκυψαν μετά από την πρώτη απόπειρα καταγραφής των θεματικών τους και τα προβλήματα, τις τριβές και τις δυσκολίες που είχαν στην προσπάθειά τους να τις αποτυπώσουν.

Συνοπτικά, μπορούμε να συμπυκνώσουμε τις δράσεις εκπαίδευσης στις ακόλουθες ενότητες:

α) γνωριμία των συμμετεχόντων και δημιουργία ομαδικού πνεύματος μέσα από βιωματικές ασκήσεις,

β) εξάσκηση σε τεχνικές αφήγησης του ντοκιμαντέρ και στη δημιουργία ιστοριών/σεναρίων,

γ) επεξήγηση και ανάπτυξη των θεματικών κατηγοριών των αφηγήσεων ζωής μέσα από λέξεις-κλειδιά και διαλογική συζήτηση επί των θεματικών (εργασία, οικογένεια, τέχνη, «εδώ και εκεί»),

δ) κατάρτιση των συμμετεχόντων στη χρήση του οπτικοακουστικού εξοπλισμού μέσω ασκήσεων,

ε) εξοικείωση με βασικές τεχνικές καταγραφής στο ντοκιμαντέρ, όπως η παρατήρηση, οι συνεντεύξεις, τα δομημένα πλάνα και η αυθόρμητη καταγραφή,

στ) σχηματισμός των ομάδων εργασίας και κατανομή των θεματικών,

ζ) εργασία ανά ζεύγη για τη μορφοποίηση των ιστοριών (ερωτήσεων για τις συνεντεύξεις, ανάπτυξη σεναρίων με storyboard, καταγραφή ιδεών για τα έργα της παρατήρησης),

η) προετοιμασία για τα κινηματογραφικά γυρίσματα με παρουσιάσεις των ομάδων εργασίας της έρευνας και της προτεινόμενης προσέγγισής τους ανά θεματική ενότητα,

θ) δοκιμαστικά εσωτερικά και εξωτερικά γυρίσματα και

ι) σχολιασμός και συζήτηση πάνω στο καταγεγραμμένο υλικό και στην ίδια τη διαδικασία του εργαστηρίου.

Οι συντονιστές-εμπυχωτές έλαβαν μέρος σε όλες τις ασκήσεις όπως και όλοι οι συμμετέχοντες (Έλληνες και μετανάστες), σε μία αμφίδρομη σχέση μεταφοράς γνώσης και πρόσληψής της από την ομάδα: η ομάδα μαθαίνει τις δεξιότητες δημιουργίας ντοκιμαντέρ και οι συντονιστές-εμπυχωτές, μέσα από τις ιδιαιτερότητες της ομάδας, αναπτύσσουν αποτελεσματικότερες πρακτικές στο πεδίο της κοινοτικής εργασίας και στον χώρο εφαρμογής του συμμετοχικού βίντεο. Η δυναμική της ομάδας, εν τέλει, εξελίσσει την ίδια τη διαδικασία της απόκτησης γνώσης αλλά και της ανάπτυξης του συλλογικού καλλιτεχνικού έργου.

Στοιχειώδεις συστατικό της ολοκλήρωσης του κύκλου των δράσεων στο συμμετοχικό βίντεο είναι η συμβολή όλης της ομάδας στη διαδικασία του μοντάζ και στην προβολή των παραγόμενων ταινιών. Στις «Βιντεο-ιστορίες

ζωής μεταναστών», λόγω του περιορισμένου χρόνου, η συμβολή των συμμετεχόντων αφορούσε στον σχολιασμό του προ-τελικού σχεδίου των ταινιών. Αντίστοιχα, δεν ολοκληρώθηκε η αξιολόγηση του συνολικού έργου από όλες τις ομάδες, δράση η οποία έχει μεταφερθεί σε μελλοντικό χρόνο. Η πρόσληψη και αποτίμηση του έργου από τις ομάδες που εργάστηκαν σε αυτό οδηγεί συχνά σε προτάσεις βελτίωσης αντίστοιχων πρακτικών σε μελλοντικά έργα, καθώς και σε περαιτέρω δράσεις ενδυνάμωσης των ίδιων των ομάδων στο πλαίσιο της κοινωνικής τους ένταξης τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

«Βιντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών»: μία συνολική παρουσίαση του έργου μέσα από τους τίτλους και τις περιλήψεις των ταινιών

Αιγύπτιοι στη Θεσσαλονίκη - «Εργασία»

Σωπαίνεις για να ζήσεις

Μια χειμωνιάτικη μέρα, η κάμερα καταγράφει μια ομάδα Αιγύπτιων παράδων πάνω στο αλιευτικό τους σκάφος. Ο Hosny Mohammed Adma περιγράφει τις δυσκολίες που βιώνουν οι συμπατριώτες του δουλεύοντας σε ένα σκληρό περιβάλλον εργασίας όπου επικρατούν η εκμετάλλευση από τα αφεντικά και η αβεβαιότητα για τους εργαζόμενους.

Αιγύπτιοι στη Θεσσαλονίκη - «Οικογένεια»

Μακριά από τους ανθρώπους σου

Ο Ali Hasan μιλάει με νοσταλγία στη συμπατριώτισσά του Manal Gaber για την οικογένειά του στην Αίγυπτο. Η αφήγησή του εστιάζεται στο βίωμα της ξενιτιάς, την απώλεια της επαφής με την οικογένεια, την τραυματική εμπειρία της αδυναμίας του να παραστεί στην κηδεία της μητέρας του και το όνειρό του να δημιουργήσει τη δική του οικογένεια χωρίς τους περιορισμούς που φέρνει η ξενιτιά.

Αιγύπτιοι στη Θεσσαλονίκη - «Τέχνη»

Η μουσική στον κόσμο του Ισλάμ

Ο Mahmoud Al Hossary ζει στη Θεσσαλονίκη που έχει αγαπήσει γιατί του θυμίζει την Αλεξάνδρεια από την οποία κατάγεται. Στη συνάντησή του με τον εθνομουσικολόγο Γιάννη Τσεκούρα, ο Mahmoud εξηγεί γιατί το ζικρ και η κορανική σούρα αποτελούν τη βάση της ισλαμικής μουσικής και τραγουδά τους αγαπημένους του στίχους.

Αιγύπτιοι στη Θεσσαλονίκη - «Εδώ και Εκεί»

Σουκουμούρου – Πέρα από τις δυο πατρίδες

Ο Abdel-Aal Yousef ζει στην Ελλάδα τα τελευταία 35 χρόνια με την

Ελληνίδα γυναίκα του και τα δυο παιδιά τους. Διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με την οικογένειά του στην Αίγυπτο, την οποία επισκέπτεται συχνά. Ένας κοσμοπολίτης, που κινείται με μεγάλη ευκολία ανάμεσα στις δυο πατρίδες, αναγνωρίζει το δίλημμα «Αίγυπτος ή Ελλάδα» αλλά δηλώνει πως γι' αυτόν μάνα-πατρίδα είναι μόνο μία –η Ελλάδα.

Αλβανοί στην Κρήτη - «Εργασία»

Με νιώθουν σαν παιδί τους

Ο Bardhi Adhurim αφηγείται τις εμπειρίες της ζωής του ως ξένος και εργαζόμενος στην Ελλάδα. Μιλάει για τα πολλά και δύσκολα επαγγέλματα που αναγκάστηκε να κάνει για να επιβιώσει και πώς η Κρήτη και οι Κρητικοί –ιδίως τα αφεντικά του– τον κέρδισαν, η μια με τη φυσική της ομορφιά και οι άλλοι με την ανθρωπιά τους.

Αλβανοί στην Κρήτη - «Οικογένεια»

Να είσαι με το αίμα σου κοντά

Η Άννα-Μαρία (Gerana) Vila μεγάλωσε στην Κρήτη και σήμερα σπουδάζει γλωσσολογία στο πανεπιστήμιο, στο Ρέθυμνο. Περιγράφοντας τη ζωή της στην Ελλάδα μιλάει με ζεστασιά και σεβασμό για την οικογένειά της, για το «αίμα» της. Αν και διατηρεί στενή επαφή με την Αλβανία, η ίδια νιώθει πολίτης του κόσμου και ονειρεύεται να ταξιδέψει, να εργαστεί και να ζήσει και αλλού.

Αλβανοί στην Κρήτη - «Τέχνη»

Η ποίηση είναι σαν μια μέρα

Η Klarita Selmani ζει και εργάζεται στην Κρήτη. Επηρεασμένη από την προφορική λογοτεχνική παράδοση της Νότιας Αλβανίας, απ' όπου κατάγεται, και την παράδοση της κρητικής μαντινάδας, γράφει ποιήματα κυρίως στην αλβανική γλώσσα. Διατηρεί στενές σχέσεις με άλλους ποιητές, με τους οποίους ανταλλάσσει ιδέες και κριτικές σκέψεις στο διαδίκτυο, και ελπίζει στο μέλλον να δημοσιεύσει το ποιητικό της έργο.

Αλβανοί στην Κρήτη - «Εδώ και Εκεί»

Δυο χώρες, καμία πατρίδα

Μετά από 12 χρόνια απουσίας, ο Daniel Ismaili αισθάνεται αμφίθυμα απέναντι στην πατρίδα του, την Αλβανία. Κάθε φορά που την επισκέπτεται νιώθει μια έντονη ανησυχία –του λείπει η νέα του πατρίδα, η Κρήτη. Στην εποχή της οικονομικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα, ο Daniel στεναχωριέται με το ενδεχόμενο ενός νέου εκπατρισμού, με την επιστροφή στην Αλβανία, όπως έχουν ήδη κάνει πολλοί συμπατριώτες του.

Ινδοί στην Αττική - «Εργασία»

Η ιστορία του μυρμηγκιού

Ο Ramesh Kumar παρομοιάζει το πείσμα και την αποφασιστικότητά του για επιτυχία με ό,τι κάνει το μυρμήγκι που καταφέρνει να ανέβει στο βουνό παρά τις δυσκολίες που συναντά στο δρόμο του – μια ιστορία που του έλεγε ο πατέρας του όταν ήταν μικρός. Μεταφέροντας την αρχή της φιλοξενίας και το πνεύμα των οικογενειακών σχέσεων στην εργασία, έχει δημιουργήσει ένα εξαιρετικά αγαπητό ινδικό εστιατόριο στην Αθήνα.

Ινδοί στην Αττική - «Οικογένεια»

Η οικογένεια είναι η ζωή μου

Η αφήγηση του Assos εστιάζεται στη σύντροφό του Χριστίνα, στην επιθυμία τους να φτιάξουν μια οικογένεια σύμφωνα με τις παραδόσεις της Ελλάδας και της Ινδίας. Ήδη βιώνουν μια σύνθετη καθημερινότητα. Μιλάνε μεταξύ τους ελληνικά και δουλεύουν σε ελληνικές επιχειρήσεις. Γιορτάζουν, ωστόσο, μαζί τις ελληνικές και τις ινδικές γιορτές, μαγειρεύουν ελληνικά και ινδικά φαγητά και ακούν ελληνική και ινδική μουσική.

Ινδοί στην Αττική - «Τέχνη»

Ζώντας μέσα από το κίρταν

Για τους Ινδούς Σιχ, *κίρταν* σημαίνει «ιερός ύμνος» και φέρνει γαλήνη στην καρδιά. Κάθε Κυριακή στο ναό των Σιχ στην Αθήνα, η Baljit Kaur «κάνει» *κίρταν* παίζοντας το ινδικό αρμόνιο και τραγουδώντας τους ιερούς ύμνους. Η ίδια νοιώθει δέος γι' αυτή τη συμβολή στα κοινά. Προετοιμάζεται πολλές ώρες μέσα στην εβδομάδα, συνθέτοντας δικές της μελωδίες. Αν χάσει μια Κυριακή στο ναό, «η καρδιά της κλαίει».

Ινδοί στην Αττική - «Εδώ και Εκεί»

Για μια καλύτερη ζωή

Μόλις τελείωσε τις σπουδές του, ο Barinder Singh ήρθε στην Ελλάδα κυνηγώντας το όνειρο μιας καλύτερης ζωής. Παλινδρομώντας μεταξύ Ινδίας και Ελλάδας, μας ταξιδεύει πίσω στο χρόνο. Οι δυσκολίες προσαρμογής, η αγωνία για μια καλή εργασία και ο πόνος του αποχωρισμού από την πατρίδα διαπλέκονται με συναισθήματα χαράς που συνδέονται με τις δυνατότητες και τις επιλογές που του προσφέρει η Ελλάδα.

Νιγηριανοί στην Αθήνα - «Εργασία»

Η δουλειά που αγαπώ, η δουλειά που ονειρεύομαι

Μετά από μια σύντομη παραμονή στην Κύπρο, η Racheal Ashamu ήρθε στην Ελλάδα για να σπουδάσει επικοινωνία στο πανεπιστήμιο. Στηρίζει οικονομικά το όνειρό της, δουλεύοντας ως κομμώτρια στην Αθήνα με Αφρικανούς και Έλληνες πελάτες, άντρες και γυναίκες. Στόχος της είναι να

γυρίσει στην πατρίδα της και να εργαστεί εκεί συνδυάζοντας τη δουλειά που ξέρει με τη δουλειά που επιθυμεί.

Νιγηριανοί στην Αθήνα - «Οικογένεια»

Ο κος και η κα Τζόνσον

Ο κος και η κα Τζόνσον, δυο νέοι που παντρεύτηκαν πρόσφατα στην Ελλάδα, μιλάνε για τη σημασία της οικογένειας στην κουλτούρα των Γιορούμπα στη Νιγηρία. Δυο θέματα τους απασχολούν κυρίως: η δυσκολία επικοινωνίας με τις κρατικές υπηρεσίες και η τεράστια, αγεφύρωτη διαφορά ανάμεσα στη δική τους παραδοσιακή κοινωνία και την απρόσωπη ζωή σε μία σύγχρονη πόλη του δυτικού κόσμου όπως η Αθήνα.

Νιγηριανοί στην Αθήνα - «Τέχνη»

Τα τύμπανα που μιλούν

Παίζοντας τα *τύμπανα που μιλούν*, οι Γιορούμπα οργανοπαίκτες συνομιλούν με το κοινό τους μιμούμενοι τον τόνο και την προσωδία της ανθρώπινης ομιλίας. Ο Kolawole Fadeyi δείχνει πώς τα ιερά αυτά τύμπανα αρθρώνουν με το κατάλληλο παίξιμο λέξεις και εκφράσεις της καθημερινής γλώσσας και πώς συνδέουν την παράδοση των Γιορούμπα με την εμπειρία και τις πρακτικές της ξενιτιάς στην Ελλάδα.

Νιγηριανοί στην Αθήνα - «Εδώ και Εκεί»

Γέφυρες πολιτισμού

Ο Μιχάλης Afolayan γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Ελλάδα από γονείς Γιορούμπα. Ο ίδιος αισθάνεται Έλληνας, ωστόσο αναζητά τις αφρικανικές του ρίζες μέσα από την τέχνη. Οι προσπάθειές του να δημιουργήσει μια γέφυρα πολιτισμού μεταξύ Αφρικανών και Ελλήνων τον οδήγησαν στην ίδρυση και λειτουργία ενός χώρου καλλιτεχνικής έκφρασης στην Αθήνα.

Ουκρανοί στην Αθήνα - «Εργασία»

Διδάσκοντας με την ψυχή

Κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στα παιδαγωγικά, η Janna Gontsar εργάζεται στην Αθήνα σε ένα μαγαζί με παιδικά ρούχα –μια δουλειά που «δεν είναι μέσα στην ψυχή της». Έμπειρη δασκάλα η ίδια, η Janna διδάσκει γλώσσα, ιστορία και πολιτισμό στα παιδιά των συμπατριωτών της στο Ουκρανικό Σχολείο κάθε Σάββατο και οργανώνει εκδηλώσεις που προβάλλουν την ουκρανική κουλτούρα στην Ελλάδα.

Ουκρανοί στην Αθήνα - «Οικογένεια»

Μια οικογένεια μουσικών

Από οικογένεια μουσικών της Μαριούπολης στην Ουκρανία, μουσικός και η ίδια, η Αλεξάνδρα Τσιβάδη εγκαταστάθηκε με τους δικούς της στην Ελλάδα

το 1994. Αν και καταξιωμένοι στην πατρίδα τους, οι γονείς της Αλεξάνδρας δεν κατάφεραν να αναγνωριστούν ως καλλιτέχνες στην Ελλάδα. Έφτιαξαν, ωστόσο, μια «δεμένη» οικογένεια γεμάτη αγάπη για τη μουσική –τον «καθαρό αιθέρα» που φέρνει τον άνθρωπο κοντά στον Θεό.

Ουκρανοί στην Αθήνα - «Τέχνη»

Τέχνη είναι τα πάντα... και δεν είναι

Η Romana Lobach σπουδάζει υποκριτική στο Ωδείο Αθηνών. Πιστεύει ότι μέσα από το θέατρο θα μπορέσει να εκφράσει δημιουργικά τις ουκρανικές της ρίζες και την ελληνική της παιδεία. Ανήσυχο πνεύμα, νοιώθει οικεία και στις δυο χώρες. Πειραματίζεται με διάφορες μορφές τέχνης και ταξιδεύει συχνά, αναζητώντας την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς της με σεβασμό αλλά χωρίς δέσμευση απέναντι στις δυο κουλτούρες.

Ουκρανοί στην Αθήνα - «Εδώ και Εκεί»

Το πούλμαν μυρίζει μαμά

Αφήνοντας τους γονείς της πίσω, στην Ουκρανία, η Ekaterina Kutsirko εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα με το γιο της. Ενεργό μέλος του συλλόγου «Η Γη του Πελαργού», η Κατερίνα έχει μετατρέψει το σπίτι της σε μια «μικρή Ουκρανία». Περιγράφοντας την εργασία της σε ένα ταξιδιωτικό γραφείο, εξηγεί πώς το πρακτορείο αυτό λειτουργεί ως δίαυλος επικοινωνίας ανάμεσα στους μετανάστες και τους συγγενείς τους.

Μελέτη περίπτωσης Ι: Αιγύπτιοι μετανάστες στη Θεσσαλονίκη

Δύο ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή της Θεσσαλονίκης για τη διεξαγωγή των δράσεων του προγράμματος με την ομάδα των Αιγυπτίων μεταναστών. Πρώτον, για λόγους αποκέντρωσης του έργου και, δεύτερον, λόγω της ύπαρξης ενός δικτύου επαφών στην περιοχή, γεγονός το οποίο βοήθησε στην επικοινωνία και την συνεργασία με ομάδες Αιγυπτίων και γηγενών, και στον εντοπισμό των κατάλληλων προσώπων για συμμετοχή στο πρόγραμμα. Τα μέλη της ομάδας επιλέχθηκαν με βάση τη θέλησή τους να συμμετάσχουν, καθώς η συμμετοχή ήταν εθελοντική. Αναμφισβήτητα, σημαντικό πλεονέκτημα αποτέλεσε η προηγούμενη εμπλοκή ορισμένων προσώπων σε αντίστοιχες πολιτιστικές/καλλιτεχνικές δραστηριότητες ή ακόμα η στοιχειώδης γνώση των τεχνικών μέσων για τη δημιουργία βίντεο.

Το πρόγραμμα «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» αποτελεί μία από τις λίγες δράσεις που αποσκοπούν στην προβολή και ενημέρωση γύρω από ζητήματα σχετικά με τη μετανάστευση στην Ελλάδα, χωρίς εμμονή σε θέματα όπως η παρατυπία στη μετανάστευση, η οικονομική κρίση και ο ρατσισμός αλλά με έμφαση στις καθημερινές, ανθρώπινες, πολιτιστικές

και καλλιτεχνικές πτυχές της μετανάστευσης μέσα από την παρουσίαση των ιστοριών μεταναστών.

Τα ευρήματα τόσο της επιτόπιας όσο και της βιβλιογραφικής έρευνας αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της Μεσογείου και κυρίως της Ελλάδας ως κεντρικής πύλης εισόδου για τις μεταναστευτικές ροές από την Ασία και από την Αφρική. Η μετακίνηση των μεταναστών στην πρώτη περίπτωση γίνεται μέσω της Τουρκίας ενώ στη δεύτερη μέσω της Αιγύπτου. Αίγυπτος και Τουρκία αποτελούν σημεία διέλευσης (transit) προς την Ελλάδα και από εκεί προς την Ευρώπη. Στο έργο «Βιντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» η πρώτη περίπτωση μετακίνησης καλύπτεται με το παράδειγμα των Ινδών μεταναστών και η δεύτερη με το παράδειγμα των Νιγηριανών. Πάντως, στις περισσότερες περιπτώσεις οι πληθυσμοί που διασχίζουν την Ελλάδα με προορισμό άλλες ευρωπαϊκές χώρες, επαναπροωθούνται μέσω της συνθήκης «Δουβλίνο II». Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα –κυρίως η Αθήνα– μετατρέπεται σε ένα δημιουργικό «χωνευτήρι» πολιτισμών, έρχεται όμως αντιμέτωπη με δύο βασικά ζητήματα: την παράτυπη και τη νόμιμη μετανάστευση, τα οποία με τη σειρά τους συνδέονται με τη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Τα παραπάνω αποτελούν ζητήματα που αφορούν και τις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης, με τη διαφορά ότι η Ελλάδα –πολύ μικρότερη σε πληθυσμό χώρα– έρχεται αντιμέτωπη με τη διαχείριση του μεγαλύτερου μεταναστευτικού όγκου.

Η αιγυπτιακή κοινότητα έχει μακρά ιστορία στην ελληνική επικράτεια, καθώς οι Αιγύπτιοι άρχισαν να μεταναστεύουν μαζικά προς αυτήν ως ανειδίκευτοι εργάτες ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '70. Χάρη στη διμερή συμφωνία που υπεγράφη ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αίγυπτο για συστηματική εποχιακή προσφορά εργασίας στις αρχές της δεκαετίας του '80, οι Αιγύπτιοι μετανάστες αυξήθηκαν, καθώς στελέχωσαν ως εργατικό δυναμικό τα πεδία της ναυτιλίας, της βιομηχανίας, της αλιείας, των ιχθυοκαλλιεργειών και των γεωργικών καλλιεργειών. Η παρουσία περίπου 8.000 Αιγυπτίων μεταναστών, οι οποίοι εργάζονται κυρίως σε αλιευτικές επιχειρήσεις, εκτείνεται σε ολόκληρη τη χώρα, όμως το μεγαλύτερο μέρος αυτών εντοπίζεται στην περιοχή της Νέας Μηχανιώνας στη Θεσσαλονίκη. Οι Αιγύπτιοι αλιείς έχουν παρουσία 30 ετών στην περιοχή, κατέχουν πράσινη κάρτα ή εννεάμηνες βίζες εργασίας. Μεταναστεύουν σε μικρές ηλικίες χρησιμοποιώντας το δίκτυο της συγγένειας και εξειδικεύονται με την πάροδο του χρόνου στη χρήση της σύγχρονης μηχανοκίνητης αλιείας. Οι τομείς της αλιείας ανοικτής θάλασσας και της ιχθυοκαλλιέργειας αποτελούν πρόσφορο έδαφος για συστηματική ανταλλαγή εργατικού δυναμικού και τεχνογνωσίας ανάμεσα στην Αίγυπτο και την Ελλάδα, γεγονός το οποίο καθιστά οικονομικά και κοινωνικά ισχυρή την παρουσία των Αιγυπτίων μεταναστών στα ελληνικά εδάφη.

Οι Αιγύπτιοι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα επέλεξαν να παρουσιάσουν καθημερινής ζωής και εργασίας τους στην Ελλάδα, φανερώνοντας κατά

αυτό τον τρόπο την ενσωμάτωση των αιγυπτιακών χαρακτηριστικών στην ελληνική πραγματικότητα. Στην περίπτωση της ομάδας των Αιγυπτίων στη Θεσσαλονίκη η επιλογή των θεματικών των ταινιών υπήρξε ίσως η πλέον συμμετοχική δραστηριότητα. Πρόκειται για μία συλλογική διαδικασία που έφερε στο φως ζητήματα ταυτότητας και αντίληψης της κουλτούρας της καθημερινότητας για θέματα όπως η εργασία, η οικογένεια κ.λπ., με τη θρησκεία να παραμένει ως ζήτημα στη «γκρίζα ζώνη». Μέσα από την πολυεπίπεδη διαδραστική συμμετοχή δημιουργήθηκε κατάλληλο έδαφος για να έρθουν στην επιφάνεια και να συζητηθούν εκτενώς απόψεις που χαρακτήριζαν και αντιπροσώπευαν τα μέλη της ομάδας.

Προβλήματα παρουσιάστηκαν στην υλοποίηση της κινηματογράφησης, κυρίως από μετανάστες που αποτελούσαν τα «κινηματογραφικά θέματα» των ταινιών. Συγκεκριμένα, ορισμένοι υποψήφιοι συνομιλητές απέφυγαν την τελευταία στιγμή τη συμμετοχή τους, γεγονός που έφερε στο φως τον φόβο για κοινωνικό ρατσισμό και στιγματισμό μέσα από την παρουσία τους μπροστά στην κάμερα και τη δημοσιοποίηση των ονομάτων τους στο τελικό βίντεο. Χαρακτηριστικό στοιχείο της κινηματογράφησης είναι και η απουσία γυναικών από την αιγυπτιακή κοινότητα, καθώς το θρησκευτικό και κοινωνικό πλαίσιο και η ευρύτερη κουλτούρα τους διέπονται από έναν άτυπο κανόνα για την παρουσία της γυναίκας στο δημόσιο χώρο και την εμφάνισή της μπροστά στην κάμερα. Σε αρκετές περιπτώσεις επικράτησε ανησυχία για ενδεχόμενες ρατσιστικές επιθέσεις από ακροδεξιές ομάδες ή ακόμα και ο εκφοβισμός από τους εργοδότες που είχαν στη δούλεψή τους ανασφάλιστους Αιγύπτιους εργαζομένους. Πολλές από τις δυσκολίες που προέκυψαν σχετίζονταν συχνά με εσωτερικά ζητήματα της αιγυπτιακής κοινότητας (προσωπικές σχέσεις, σχέσεις ιεραρχίας και εξουσίας κ.λπ.). Η αιγυπτιακή κοινότητα, πάντως, αντιμετώπισε θετικά το πρόγραμμα στο σύνολό της και παρείχε, στο μέτρο του δυνατού, την έμπρακτη στήριξή της.

Το ζήτημα της αντιπροσωπευτικότητας εγείρει σημαντικά ερωτήματα για την επιστημονική αξία διάφορων αναλυτικών όρων όπως «αιγυπτιακή κοινότητα» και «Αιγύπτιοι μετανάστες». Το στοιχείο διασύνδεσης μεταξύ των συνεργατών, των συνομιλητών και της Αιγυπτιακής διασποράς ή μετανάστευσης στο σύνολό της είναι η «ξενότητα», η συμβολική διάσταση της συνθήκης ζωής ανάμεσα στο «εδώ» και στο «εκεί», την οποία μοιράζονται όλοι οι μετανάστες μέσα από τις ετερόκλητες ιστορίες τους. Οι αναλυτικές κατηγορίες «Αιγύπτιος» και «Μουσουλμάνος» είναι οι μοναδικές που αναδείχθηκαν ως συνεκτικοί νοηματικοί παράγοντες κατά τη διάρκεια του έργου. Ο μεταφορικός και ευέλικτος χαρακτήρας τους ορίζονταν σε πραγματικό-βιωματικό επίπεδο, γεγονός που αναδείχθηκε και μέσω της κινηματογράφησης. Από την άποψη αυτή, το εγχείρημα συνεισφέρει τόσο στην αποδόμηση των στερεότυπων όσο και στην ένταξη των μεταναστών.

Μελέτη περίπτωσης II: Ινδοί μετανάστες στην Αττική

Οι Ινδοί αποτελούν ένα από τα πολυπληθέστερα φύλα νόμιμων και σταθερών μεταναστών, έχοντας δημιουργήσει ισχυρές δομές και θεσμούς κοινοτικής συσπείρωσης τα τελευταία χρόνια μέσα στην ελληνική κοινωνία («ιερά τεμένη», επιχειρήσεις εστίασης και τηλεπικοινωνίας, πώλησης ειδών διατροφής, κουρεία κ.ο.κ.) με έντονη και ευρύτερα αντιληπτή από τους γηγενείς κοινωνική παρουσία. Οι Ινδοί είναι κυρίως μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς που φτάνουν στην Ελλάδα από διαφορετικές περιοχές της χώρας προέλευσης. Το ποσοστό των ανδρών μεταναστών υπερτερεί σε σχέση με αυτό των γυναικών, μολονότι το τελευταίο αυξάνεται σταδιακά. Οι λόγοι μετανάστευσης των Ινδών είναι κατά βάση οικονομικοί και κοινωνικοί. Οι άνδρες μετανάστες αφού εγκατασταθούν και αποκτήσουν σταθερή εργασία φέρνουν στην Ελλάδα την οικογένειά τους. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν μία συνεχώς αυξανόμενη τάση των Ινδών για μετανάστευση προς την Ελλάδα μέχρι το 2011.

Αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των Ινδών αποτελεί το θρησκευτικό στοιχείο, με σημείο αναφοράς τον Ινδουισμό και τη θρησκεία των Σιχ. Η θρησκευτική ταυτότητα των Ινδών μεταναστών παίρνει πρακτική διάσταση στους ναούς τους (Mendir, Hare Krishnas, Gurdwaras). Μεγάλο μέρος του μεταναστευτικού ρεύματος των Ινδών προέρχεται από την περιοχή του Punjab. Κατ' επέκταση, η σημαντικότερη κοινότητα Ινδών μεταναστών στην Ελλάδα είναι αυτή των Σιχ. Οι Σιχ μοιράζονται κοινή θρησκεία, γλώσσα και γεωγραφική προέλευση –παρουσιάζουν μία ξεχωριστή κοινή κουλτούρα.

Οι ινδικές κοινότητες μεταναστών βρίσκονται διασκορπισμένες στην Ελλάδα. Εκτός του αστικού χώρου της πρωτεύουσας, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κοινότητες στη Χαλκίδα και στο Κρανίδι. Ο χώρος της επαρχίας, εν γένει, αναδεικνύεται εξαιρετικά σημαντικός, αφού κύρια απασχόληση των Ινδών μεταναστών είναι οι αγροτικές εργασίες. Στην Αθήνα παρατηρείται ποικιλία στις επαγγελματικές επιλογές αν και σημαντικό κομμάτι των Ινδών μεταναστών απασχολείται κυρίως σε εργοστάσια. Οι ινδικές κοινότητες στην Ελλάδα έχουν δημιουργήσει κατάλληλους θρησκευτικούς χώρους, οι οποίοι αποτελούν ιδανικό πλαίσιο μελέτης της καθημερινής ζωής και των τελετουργιών των Ινδών.

Στο έργο «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών», το ζήτημα της γλώσσας είχε ιδιαίτερη σημασία για τους Ινδούς συμμετέχοντες. Κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων εκφράζονταν και στα ελληνικά και στα αγγλικά, ενώ ορισμένοι ανέλαβαν τον ρόλο του μεταφραστή για να διευκολύνουν την επικοινωνία με τους Έλληνες. Η δυσκολία στην έκφραση και την κατανόηση από την πλευρά των μεταναστών οδήγησε τους συντονιστές του έργου σε διάφορες επιλογές, ιδίως σε ό,τι αφορά στις ινδικές κοινότητες εκτός Αθηνών (λ.χ. στον

Μαραθώνα), όπου η πρόσβαση σε θεσμούς που βοηθούν τους μετανάστες να μάθουν την ελληνική γλώσσα είναι περιορισμένη.

Από τις πρώτες επαφές με υποψήφιους συμμετέχοντες παρατηρήθηκαν σημαντικοί ενδοιασμοί σχετικά με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Η επιφυλακτικότητα των μεταναστών συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με τα αυξανόμενα κρούσματα ξενοφοβίας και ρατσισμού στην ελληνική κοινωνία και τους κινδύνους που συνεπάγεται η δημόσια προβολή της παρουσίας τους στην Ελλάδα. Πάντως, το εργαλείο του συμμετοχικού βίντεο ως βιωματικού μέσου υλοποίησης της κινηματογράφησης, βοήθησε εξαιρετικά στην υπέρβαση των προβλημάτων που προέκυψαν. Ακολουθώντας τη συγκεκριμένη μεθοδολογία, δόθηκε προτεραιότητα στην έκφραση και τη δημιουργικότητα των ίδιων των εκπαιδευόμενων. Η διάδραση των Ελλήνων συμμετεχόντων με την ινδική κοινότητα ενδυναμώθηκε και αυτό εξασφάλισε μία άρτια συνεργασία, ενισχύοντας το προϋπάρχον πλαίσιο πολιτισμικής ανταλλαγής. Οι συμμετέχοντες, Έλληνες και Ινδοί, δήλωσαν απόλυτα ικανοποιημένοι από τα έργα τους και από το κλίμα φιλικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της εφαρμογής.

Μέσω του προγράμματος «Βίντεο-ιστορίες ζωής μεταναστών» δόθηκε η ευκαιρία στους Ινδούς μετανάστες και στους Έλληνες συμμετέχοντες να έρθουν σε επαφή και να συμπράξουν δημιουργικά σε έναν πολιτιστικό/καλλιτεχνικό τομέα. Κατά τη διάρκεια του έργου έγινε η αντιληπτή η ανάγκη των μεταναστών για επικοινωνία, πολιτισμική ανταλλαγή και ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων με άλλα μέλη της κοινωνίας. Ο μετανάστης ζει με εμπειρίες «ξενότητας», μία έννοια που απηχεί πολλαπλά, ιστορικά και συνειδησιακά, στους Έλληνες συμμετέχοντες, σε διαφορετικό πλαίσιο και σε διαφορετικές όψεις της καθημερινότητάς τους. Η ανάλυση του βιώματος της ξενότητας και οι δημιουργικές συμμετοχικές ασκήσεις και συζητήσεις επί των θεματικών οδήγησαν Έλληνες και Ινδούς στην εξωτερίκευση των επιθυμιών τους και στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης και επικοινωνίας.

Συχνά γίνεται λόγος για το γεγονός ότι ζούμε σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία, το γεγονός όμως ότι συνυπάρχουμε δεν σημαίνει απαραίτητα ότι διαντιδρούμε. Αυτή υπήρξε η σημαντικότερη συμβολή του προγράμματος στο πλαίσιο ένταξης των μεταναστών, καθώς εξασφαλίστηκε η διάδραση και ενεργοποιήθηκε δημιουργικά η συμμετοχική σύμπραξη αγνώστων μεταξύ τους ανθρώπων, από διαφορετικούς πολιτισμούς. Χαρακτηριστική υπήρξε η συνολική διάθεση για αναπροσαρμογή του αρχικού στόχου της διαδικασίας, ο οποίος, ενώ αρχικά επικεντρώνονταν στη δημιουργία μικρών κινηματογραφικών έργων, μετατοπίστηκε εντελώς από την καλλιτεχνική παραγωγή στη διάθεση των συμμετεχόντων να συναντηθούν προκειμένου να ανταλλάξουν ιδέες και απόψεις. Η στάση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα έργο που συνδυάζει αρμονικά από την μία μεριά την εμπειρία των εκπαιδευτικών σεμιναρίων, της κινηματογράφησης και των

αφηγήσεων ζωής και από την άλλη αυτή καθαυτή την ινδική κοινότητα, η οποία το υποστήριξε θερμά και με αποφασιστικότητα. Συνεπώς, το έργο συνετέλεσε στη δημιουργία μιας δυναμικής γέφυρας επικοινωνίας ανάμεσα στην κοινότητα των μεταναστών και στην κοινωνία υποδοχής.

Αν το αποτέλεσμα του έργου θεωρηθεί επιτυχές από τις ποικίλες αντιδράσεις του κοινού που το παρακολούθησε και το αξιολόγησε ως τώρα, παρά το σύντομο χρονικό διάστημα σχεδιασμού και πραγματοποίησής του, θα ήταν επιθυμητή η επέκταση ανάλογων δραστηριοτήτων σε μεγαλύτερη χρονικά διάρκεια και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εφαρμογής, προκειμένου η κινηματογραφική αποτύπωση μικρών φαινομενικά δραστηριοτήτων της καθημερινότητας να αποτελέσει μία συστηματική μέθοδο διαδραστικού αναστοχασμού της ελληνικής κοινωνίας ως συνόλου που προσπαθεί να υπερασπιστεί τη διαπολιτισμικότητά του.

Βιβλιογραφία

- Chambers, Robert. *Participatory Workshops: A Sourcebook of 21 Sets of Ideas and Activities*. London: Earthscan, 2004.
- Downing, Martin J. and Lauren J. Tenney (επιμ.). *Video Vision Changing the Culture of Social Science Research*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2008.
- Gregory, Sam, Gillian Caldwell, Ronit Avni and Thomas Harding (επιμ.). *Video for Change: A Guide for Advocacy and Activism*. London: Pluto Press, 2005.
- Howley, Kevin. *Community Media: People, Places and Communication Technologies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Lunch, Nick and Chris Lunch. *Insights into Participatory Video: A Handbook for the Field*. London: Insighshare, 2006.
- Sandercock, Leonie and Giovanni Attili (επιμ.). *Multimedia for Urban Planning: An Exploration of the Next Frontier*. London and New York: Springer, 2010.
- Shaw, Jackie and Clive Robertson. *Participatory Video: A Practical Approach to Using Video Creatively in Group Development Work*. London: Routledge, 1997.
- Snowden, Donald. *Eyes See, Ears Hear: A Handbook*. Newfoundland: Memorial University of Newfoundland, 1984.
- Waugh, Thomas, Ezra Winton and Michael Baker (επιμ.). *Challenge for Change: Activist Documentary at the National Film Board of Canada*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2010.
- White, Shirley A. (επιμ.). *Participatory Video: Images that Transform and Empower*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2003.
- Worth, Sol and John Adair. *Through Navajo Eyes: An Exploration in Film Communication and Anthropology*. Bloomington: Indiana University Press, 1972.